

مقدمه ای پیرامون انتخاب آزادانه و آگاهانه بیمار:

یکی از مهم‌ترین تعهدات اخلاقی و قانونی پزشکان پیش از شروع یک دوره درمانی و حتی پس از آن، تعهد به افشای اطلاعات و آگاهی از خطرانی است که بیمار در تصمیم‌گیری پیرامون عملیات پزشکی، بدان نیاز دارد. از این موضوع با عنوان تحصیل رضایت آگاهانه نیز یاد می‌شود.

بی‌شک مقدمه رضایت آگاهانه، برخورداری از آگاهی کافی نسبت به پرونده پزشکی، نوع بیماری و روند درمان است. در رابطه بین پزشک و بیمار، طرف آگاه (پزشک) باید اطلاعات کافی و جامع راجع به موارد سه‌گانه فوق ارائه دهد.

از طرف دیگر بیمار، حق برخورداری از اطلاعات کامل را دارد و بدون داشتن اطلاعات، رضایت معتبر (آگاهانه) برای وی حاصل نمی‌شود. لذا کوتاهی در ارائه اطلاعات به بیمار، نقض یکی از حقوق اساسی و مبنایی بیمار تلقی و منجر به جهل او می‌گردد. از طرف دیگر رابطه بین پزشک و بیمار مبتنی بر قرارداد است و یکی از شرایط صحت عقد آگاهی از عوضین است و جهل نسبت به آن‌ها موجب بطلان عقد می‌شود.

برخی مبنای دو گانه ای را برای تعهد پزشک به اطلاع‌رسانی بر می‌شمارند. ۱. زمانیکه پزشک معالجه و درمان بیمار را می‌پذیرد، باید لوازم و تبعات آن را بپذیرد. یکی از این لوازم نیز ارائه اطلاعات دقیق و صحیح به بیمار پیرامون عملیات پزشکی و تبعات است. بعلاوه رابطه بین پزشک و بیمار را می‌توان جزء آن دسته از روابط قرار داد که حسن نیت به عنوان اصلی انکار ناپذیر در تمام لایه‌های آن جریان دارد. این اصل تکالیفی را بر عهده طرفین و به ویژه پزشک تحمیل می‌نماید که تعهد پزشک به ارائه اطلاعات اساسی به بیمار را می‌توان ذیل آن‌ها بررسی نمود.

۲. روابط بیمار و پزشک به لحاظ ماهیت خاصشان در یک وضعیت اعتماد اجتناب ناپذیر بر مبنای سهیم شدن و اشتراک در اطلاعات قرار می‌گیرند. از این منظر، طرفین ملزم به افشای حقایق اساسی در قراردادهایی از این نوع هستند.

عدول از قیّم مآبی پزشکی و اعمال حق خود مختاری بیمار و حق تعیین سرنوشت توسط خود، منجر شده که او را در مورد کسب اطلاعات پیرامون پرونده پزشکی، نوع بیماری و روند درمان ذی‌حق بدانیم.

هدف تعهد پزشک به اطلاع‌رسانی را می‌توان تصدیق و تضمین استقلال و آزادی اراده و انتخاب بیمار بعنوان حق اساسی وی و رد قیّم مآبی پزشکی از یک طرف و تشویق بیمار به تصمیم‌گیری منطقی بر اساس ارزشیابی منافع و مزایا و ضررها و خطرات ناشی از عملیات پزشکی پیشنهادی به منظور انتخاب یا رد آن از طرف دیگر عنوان کرد.

همانگونه که بیان شد رابطه بین پزشک و بیمار ماهیتاً رابطه قراردادی است. در این قرارداد نیز مانند دیگر قراردادها قصد و رضایت طرفین یکی از مهم‌ترین ارکان و از جمله عناصر اساسی عقد است و یکی از جلوه‌های اساسی وجود توافق میان طرفین آنست که طرفین با رضایت، به قرارداد تن داده باشند و قصد ایجاد رابطه و تعهد قانونی فی‌مابین خود را داشته باشند.

بیمار تنها در صورتی می‌تواند رضایت واقعی خود را نسبت به عملیات پزشکی اعلام کند که از اطلاعات کافی برخوردار باشد و بر پایه آن‌ها تصمیم‌گیری نماید.

یکی از ابهاماتی که پیرامون رضایت آگاهانه بیمار اطلاع‌رسانی پزشک وجود دارد عبارتست از قلمروی تعهد پزشک از جهت زمانی و از جهت موضوع.

تعهد پزشک به دادن اطلاعات در چندین مرحله قابل بررسی است: ۱. قبل از شروع به انجام عملیات پزشکی

۲. پس از شروع عملیات پزشکی در مدت زمان درمان (دوره درمان)

۳. پس از اتمام عملیات پزشکی

پیرامون قلمروی تعهد به اطلاع رسانی پزشک، این مساله مطرح می‌شود که در راستای تحصیل رضایت آگاهانه، پزشک تا چه حد ملزم به افشا و اطلاع رسانی است و چه اطلاعاتی را باید برای بیمار افشا کند.

در این راستا برخی معیار پزشک معقول را مطرح می‌کنند. با این حال این سؤال مطرح می‌شود که امکان تطبیق این معیار با نصوص قانونی موجود در کشور وجود دارد؟

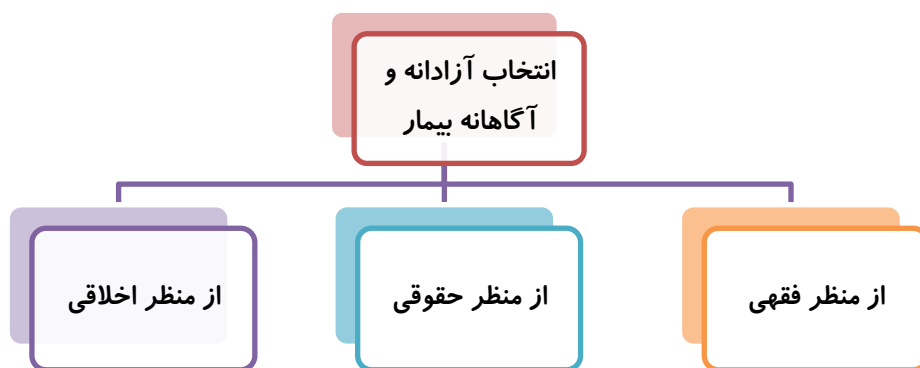
معیار بیمار معقول نیز معیار دیگری است که برای تبیین و روشن شدن محدوده تعهد پزشک پیشنهاد شده است. با این حال الزام به افشای مطلق و تام هر گونه اطلاعات و خطر مربوط به عملیات پزشکی، صرف نظر از جزئی یا بعید بودن آن توسط پزشک به استناد عملی نبودن و غیر واقع گرایانه بودن رد شده، زیرا با اعمال این معیار تحصیل رضایت آگاهانه تقریباً غیر ممکن است. همچنین مشخص نیست که اطلاعات ارائه شده چه زمانی ناقص و چه زمانی کامل است. آنچه ضروری به نظر می‌رسد، آنست که اطلاعات داده شده صادقانه و درست، روشن و دقیق و مناسب باشد. معیار سومی نیز مطرح می‌شود تحت عنوان معیار شخصی که به تناسب شرایط هر بیمار متفاوت می‌شود.

با این حال قاعده ای کلی در نظام درمان وجود دارد و آن عبارتست از اینکه پزشکان می‌باید در کلیه فرایندهای پزشکی تشخیصی و درمانی اطلاعات اساسی مؤثر بر تصمیم گیری بیمار را ارائه نمایند.

مسلم است که ماهیت و گستره اطلاع رسانی به بیمار در قانون تعیین نگردیده است، بنابراین رویه قضایی و دادگاه‌ها باید مشخص نمایند که آیا به بیمار در هر مورد خاص اطلاع رسانی کافی صورت گرفته است یا خیر. این مساله بی شک نظام قضایی را با چالش‌های متعددی روبرو می‌نماید.

حیطه افشای اطلاعات توسط پزشک نیز نیازمند تصریح است: ماهیت و نوع بیماری، منافع، خطرات و توابع و عوارض جانبی، نوع اقدامات پزشکی و تجهیزات مورد نیاز، محدوده و قلمروی عملیات پزشکی و اهمیت آن، خطرات و عواقب عملیات پزشکی، مزایا و معایب، اقدامات و راهکارهای جایگزین، هزینه‌ها، هدف مورد انتظار در عملیات پزشکی و مواردی از این دست از منظر برخی صاحب‌نظران نیازمند تصریح است. با این حال این مورد نیز نیازمند دخالت مؤثر مقنن است که حیطه و چارچوب آن را مشخص نماید.

مورد دیگری که ابهام بر انگیز است عبارتست از آنکه اگر بیماری بدون کسب اطلاع از شیوه درمان و نوع بیماری، رضایت به انجام معالجه دهد، قرارداد درمان چه سرانجامی پیدا می‌نماید؟ بدین منظور بررسی جایگاه رضایت آگاهانه از منظر فقه امامیه و تأثیر آن بر عقد نیز قابل تأمل است.

از منظر اخلاقی	از منظر حقوقی	از منظر فقهی
<p>آنچه امروزه بر آن تأکید می‌شود consent informed (رضایت آگاهانه) است که منجر به informed participation (مشارکت آگاهانه) می‌شود و دلایل و شواهد متعددی را ارائه می‌دهند که این به نفع بیمار است؛ به عبارت دیگر به این نتیجه رسیده‌اند که اگر مشارکت بیمار را که مبتنی بر آگاهی است حاصل نمایند، درمان روند مطلوب‌تری را به همراه خواهد داشت و منافع بیشتری متوجه بیمار می‌شود.</p> <p>جنبه دیگر آن مطالبات اجتماعی است که تجلی این مهم در رابطه پزشک و بیمار این بوده است که بیمار به خود حق می‌دهد که پیرامون بیماری و اقدامات درمانی اشراف اطلاعاتی داشته باشد.</p> <p>کارشناسان حوزه اخلاق پزشکی به این مهم رسیده‌اند که انتخاب آگاهانه، مطالبه و حق بیماران است و بایستی در پروسه درمان مشارکت داشته باشند.</p> <p>اخلاق پزشکی در توجه به رضایت آزادانه و آگاهانه از فقه و حقوق جلوتر است. حمایت‌های کافی در حوزه قانون‌گذاری از رضایت آگاهانه صورت نگرفته است و قوانین نیازمند بازنگری می‌باشند. این مفهوم یک ضرورت جامعه پزشکی است و باید در حوزه نظام حقوقی نیز رسوخ نماید.</p>	<p>عدم توجه به انتخاب آزادانه و آگاهانه بیمار، ناشی از وجود نوعی قییم مآبی پزشکی است. دعاوی پزشکی در کشور ما در مرحله نوزادی به سر می‌برد. مواد مربوط به برائت در قانون مجازات اسلامی (۴۹۵ تا ۴۹۷) ، تأکید بر وجود رضایت نیز دارد. همچنین بند سوم ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی مقرر می‌دارد در انتهای بند ج آمده است که رضایت در موارد فوری ضرورت ندارد. می‌توانیم از این عبارت مفهوم مخالف بگیریم که در سایر موارد اخذ رضایت ضروری است. قانون که همکاری لازم را برای توجیه رضایت آگاهانه و تعریف و تبیین ارکان آن ننموده است. بدین ترتیب مجبور هستیم به تأویلی از قانون دست بزنیم و نه یک تفسیر موافق و متعارف از متن.</p> <p>می‌توانیم ارائه خدمات پزشکی را تشبیه نماییم به ارائه یک کالا. البته ارائه این دو مقوله از جهات با یکدیگر متفاوت‌اند. با این حال از حیث اینکه در تسلیم مورد قرارداد، بایستی تسلیم کامل انجام گیرد، این دو با یکدیگر تفاوتی ندارند.</p> <p>به عبارت دیگر عدم ارائه اطلاعات را زمینه ساز مسوولیت پزشک بدانیم. ماده ۴۹۵ نیز به عدم ارتکاب تقصیر اشاره می‌نماید.</p> <p>مقررات پزشکی عبارتست از دستورالعمل‌ها و کدهای اخلاقی پزشکی. هنگامیکه در جامعه پزشکی اجماع وجود دارد در اینکه اطلاعات بایستی به صورت کامل منتقل شود و باید در حدی باشد که بیمار تصمیم صحیحی اخذ نماید، اگر پزشک اطلاعات را به درستی منتقل ننماید در عمل مقررات پزشکی مذکور در ماده را نقض نموده است. عرف خاص پزشکی نیز برگرفته از کدها، دستور العمل‌ها، بیانیه‌های مجامع پزشکی است. این موارد جملگی بر این مورد اجماع دارند که ارائه اطلاعات به نحوی باشد که یاریگر بیمار در تصمیم‌گیری صحیح باشند.</p> <p>بدین ترتیب در چارچوب قانون مجازات فعلی به نظر می‌رسد که بتوان مفهوم تقصیر را به عدم ارائه اطلاعات گسترش داد و این مساله را فی‌الذات مسبب مسوولیت مدنی دانست.</p> <p>فقط یکجا پزشک می‌تواند به‌جای بیمار روش درمانی را انتخاب نماید و آنجایی است که بیمار در حالت اغما به سر می‌برد. اینجا بیمار اراده تصمیم‌گیری ندارد و بایستی</p>	<p>این حق یکی از حقوق به رسمیت شناخته شده بیمار در منشور حقوق بیمار می‌باشد. قواعد فقهی متعددی برای توجیه انتخاب آزادانه مورد استناد قرار می‌گیرد. از جمله آنها قاعده تسلیط می‌باشد. قاعده دیگر که می‌توان از منظر این حق بیمار مورد بررسی قرار گیرد، قاعده غرور است. سومین قاعده نیز لا ضرر است که می‌توان از منظر حقوق بیمار آن را مورد تبیین و بررسی قرار داد.</p>

	دیگری (اولیای قانونی و یا سرپرست) به جای او تصمیم بگیرند.	
--	---	--